

En sortir de Montsó el jove rei Jaume hagué de lluitar contra l'afany de poder dels nobles aragonesos, una circumstància que l'acompanyà gairebé tota la vida. Tan bon punt hagué adquirit la capacitat de governar, emprengué un llarg camí que el menà a convertir-se en el rei Conqueridor. Els regnes de Mallorca i València ben aviat van ser una realitat.

L'any 1217, quan deixava enrere els murs del castell de Montsó, on havia estat educat pels templers com a rei guerrer i cristià. Jaume encara era un nen orfe de nou anys. Però ja era rei des que en tenia cinc, i les seues terres, dividides per les lluites nobiliàries, havien quedat sota la regència de l'infant Sanç, besoncle seu. Un altre destacat membre de la família reial, l'infant Ferran, abat de Montaragó i germà del pare de Jaume I, disputava al regent el control efectiu dels regnes. El rei, doncs, s'en-dinsava en un veritable vesper d'intrigues i violències, protagonitzades pels magnats, barons i cavallers que, especialment a Aragó, s'agrupaven en faccions turbulentes. Era un terreny movedís en què el rei, armat cavaller a dotze anys i casat a tretze, no deixava de ser una peça, val a dir que la més valuosa, en la partida pel poder feudal. De tot això en guardà un record amarg durant la seua maduresa.

Així doncs, en passar el llindar de l'adolescència, el jove Jaume encetava

el camí que l'havia de confirmar com a rei, com a rei guerrer. L'any 1225 entrava per primera vegada en la terra de l'islam per posar setge al castell de Peníscola. Des del punt de vista militar, l'expedició va ser un fracàs: les fortificacions d'aquell castell tan poderós foren insalvables. Però els musulmans, segurament sobrevalorant l'amenaça cristiana, oferiren una treva sobre València i Múrcia. Aquesta era una victòria diplomàtica –i econòmica– que el rei no podia deixar-se arrabassar. Per això, quan trobà el magnat Pero Ahonés disposat a entrar pel seu compte a saquejar les terres valencianes, posant en perill la treva, el jove rei s'hi enfrontà. En aquest incident violent, el noble aragonès, un guerrer endurit, resultà mort. A divuit anys, Jaume I s'iniciava així com a rei i home d'armes.

Regne dins la mar. El rei degué comprendre ben aviat que les empreses militars exteriors canalitzaven les tensions de la noblesa i li permetien de

consolidar la monarquia com a poder arbitral. I més encara si es tractava d'un al-Andalus en plena descomposició política. Sense recórrer a una idea de *reconquesta* –totalment aliena a la mentalitat de l'època–, la lluita contra l'islam permetia de guanyar-se l'adhesió de la poderosa Església i era una legitimitació que s'afegia a la motivació, més crua i explícita, del simple botí. Més encara, en el context peninsular, l'expansionisme castellà cap al sud i l'est podia fer perillar unes conquestes –com la de València– que ja s'havien reservat des de feia anys els avantpassats de Jaume I. Primer, però, fou la conquesta de Mallorca, d'un “regne dins la mar”, com orgullosament rememorà el rei en la seua crònica.

Sembla que la incitació per a l'empresa de Mallorca, l'hivern del 1228, vingué del món dels afers comercials. Els mercaders catalans coneixien les riqueses de l'illa i també del valor estratègic que podia representar en les rutes del comerç mediterrani. Però potser convindria no exagerar

de malalties, i els amuntegaren fora de les muralles per cremar-los. El destí dels musulmans de Mallorca ja era dictat: morts o esclavitzats, deixaren de formar una comunitat organitzada i reproduïble, de manera que ben aviat els únics *mallorquins* foren els colons catalans –pagesos i aventurers– que anaven assentant-se a les terres donades a la noblesa. Un nou ordre polític i una nova societat, la feudal –la de senyors i camperols–, hi substituïa el món andalusí.

Després, València. L'èxit obtingut a Mallorca va permetre de reprendre la idea de conquerir València. Des del 1229 els senyors aragonesos havien recomençat les incursions a les terres islàmiques. El 1232 una plaça destacada com Morella havia caigut a les mans del magnat Balasc d'Alagó. Jaume I s'afanya a posar-se al capdavant de la nova conquesta: convocà corts a Montsó el 1232 i obtingué del papa el privilegi de croada, equiparable a les de Terra Santa. Amb tropes aragoneses, el rei prengué Borriana el 1233 i, amb la caiguda d'aquest lloc estratègic, anaren retent-se tots els castells del nord. Després de diverses incursions de pillatge a la recerca de botí i de captius que arribaren fins al Xúquer, les forces de Jaume I ocuparen un lloc fort en plena horta de València, el castell del Puig, i aconseguiren de defensar-lo el 1237, contra la darrera ofensiva de Zayyan, l'emir de València. Fou l'anomenada batalla del Puig, l'únic gran enfrontament en camp obert, en què tornava a de-

mostrar-se la temible superioritat dels cavallers feudals enfront de les tropes indígenes.

Tot seguit, es posà el setge a la ciutat de València. Amb unes tropes més nombroses, aportades ja per totes les seues terres, Jaume I pogué emprendre la conquesta de Balansiya. A diferència de Mayurqa, la ciutat acabà retent-se la vigília de Sant Miquel del 1238, quan els defensors hissaren el penó de les quatre barres. L'episodi, narrat emotivament a la crònica, és ben conegut. Com també la columna de milers de musulmans deportats que abandonaren la ciutat, sota la protecció de Jaume I. Malgrat les noves treves, que havien fixat la frontera al riu Xúquer, va ser qüestió de temps que tot el regne acabara essent conquerit, des de Morella fins a Biar; més enllà quedaven les terres de Múrcia. La resistència andalusina, però, encara es prolongà, amb la revolta general del 1247 i els reductes que al-Azraq pogué conservar a les muntanyes del sud. Malgrat tot, la realitat de la conquesta i de la colonització cristianes, sobretot catalana, fou irreversible. Hi sobrevisqué una societat islàmica –els “moros del regne–, però minoritzada, expropiada i sotmesa a una dominació colonial. El nou ordre feudal, el dels senyors i els llauradors, el de les ciutats mercantils, anà bastint-se ja en el regnat de Jaume I, el “bon rei En Jaume” dels cristians, el “tirà de Barcelona” segons els musulmans; en qualsevol cas, el Conqueridor del regne.

Pau Viciano

aquestes motivacions: a les corts que es convocaren aquell any per reunir l'exèrcit i finançar l'expedició, sobretot es parlava del botí, de les terres que obtindrien els magnats feudals i eclesiàstics en proporció als cavallers que hi aportarien. Les ciutats hi contribuïren amb les naus, un estol de més de 150 embarcacions de guerra i de transport que partiren principalment de Salou en direcció a l'illa de Mayurqa.

Després dels primers enfrontaments a Santa Ponça, on quedà clara la superioritat militar de la cavalleria feudal, el 12 de setembre del 1229 tingué lloc la batalla decisiva a Portopí. La lluita fou molt dura, però es decantà a favor de Jaume I. L'endemà començava el setge a la ciutat, que acabà el 31 de desembre amb l'assalt per part dels invasors. Molts dels habitants pogueren fugir, de moment, de la ciutat, però els qui hi restaren foren massacrats sense pietat. Durant dies les tropes feudals es dedicaren a saquejar i exterminar els supervivents amagats. Van haver de traure de la ciutat milers de cadàvers, pel risc

La fi del somni occità

Amb el tractat signat a Corbeil el 1258 entre els representants de Jaume I i de Lluís IX de França s'acabaven les reivindicacions dels comtes de Barcelona sobre els somiats territoris occitans del nord dels Pirineus. El rei de França renunciava als drets que podia tenir sobre els comtats catalans com a hereu de Carlemany, cosa que equivalia a reconèixer formalment la independència de Catalunya. En canvi d'aquesta concessió més aviat retòrica, Jaume I renunciava a drets més concrets, però que les circumstàncies adverses –la pressió de França i la mort dels comtes de Provença i de Tolosa– impedièn de fer efectius. Aquesta renúncia li fou retreta agraïment pels trobadors occitans, que l'acusaren de ser valent davant els musulmans mal armats però covard davant els cavallers francesos.